

Павловська А. А.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

Матюшенко О. І.,

кандидат з державного управління, викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Необхідність виокремлення спеціальних норм про кримінальну відповідальність неповнолітніх обумовлена принципами справедливості, гуманізму, економії кримінальної репресії, тому й актуальність даної проблематики не викликає сумніву. Особливості психології неповнолітніх, зокрема їх схильність до сприйняття стороннього впливу, з одного боку, спонукають максимально обмежувати їх спілкування з повнолітніми злочинцями, які розміщуються в окремих установах з відбування покарання, а з другого, - дає змогу обмежитися щодо таких осіб порівняно більш м'якими заходами, достатніми для забезпечення їх виправлення і перевиховання.

Так, на нашу думку, суспільство не має права висувати до неповнолітніх правопорушників такі самі суворі вимоги, як до своїх дорослих членів, оскільки достатніми є міри виховно-педагогічного, а не кримінально-караного характеру.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України єдиною та достатньою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України. У доктрині кримінального права загальновизнаним є поділ складу злочину на чотири елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Відсутність одного із цих елементів або однієї з обов'язкових ознак цих елементів виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності. Безумовно, всі елементи складу злочину є рівними у своєму загальнозмістовому визначенні [1, с. 3]. У розділі XV передбачено лише особливі, менш суворі, більш гуманні умови кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, які вчинили злочин порівняно з дорослими злочинцями, а саме:

1) за певних умов допускається можливість звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру;

2) скорочено види покарань та обмежено строки і розмір встановлених покарань порівняно зі строками і розмірами покарань до дорослих злочинців;

3) визначено умови, за яких можливим є звільнення неповнолітніх від відбування покарання із застосуванням до них примусових заходів виховного характеру;

4) передбачено більш м'які вимоги (умови) для звільнення від кримінального покарання;

5) встановлено більш короткі строки (порівняно зі строками для повнолітніх злочинців) щодо давності притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності та виконання обвинувального вироку і щодо погашення і зняття судимості з неповнолітніх злочинців.

Окрім цього розділу особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх знаходять відображення і в деяких нормах інших розділів Загальної частини КК, а саме IV – щодо віку кримінальної відповідальності (ст. 22), X – щодо незастосування таких покарань, як обмеження волі (ч. 3 ст. 61) та довічне позбавлення волі (ч. 2 ст. 64) до неповнолітніх, а виправних робіт (ч. 2 ст. 57) та арешту (ч. 3 ст. 60) до неповнолітніх, які не досягли 16 років, XI – щодо врахування вчинення злочину неповнолітнім як обставини, що пом'якшує покарання (п. 3 ч. 1 ст. 66).

Разом з тим розділ XV КК знаходиться в єдиній системі КК, є складовою Загальної частини Кодексу, і його норми нерозривно пов'язані з її основними положеннями щодо завдань кримінального закону, підстав кримінальної відповідальності (підстава кримінальної відповідальності у неповнолітніх єдина з дорослими – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК (ч. 1 ст.2). Необхідним компонентом суб'єктивної сторони складу злочину є вина. Якщо внаслідок розумової відсталості, не пов'язаної з психічним захворюванням, неповнолітній не міг усвідомити значення своїх дій або/та не міг керувати ними, у вчиненому ним суспільно небезпечному діянні відсутня вина, а значить і склад злочину як підстава для притягнення до кримінальної відповідальності.

Якщо ж звернутись до питання вини, слід зазначити, що під формою вини традиційно розуміється певне співвідношення, поєднання інтелектуального (усвідомлення ознак складу злочину) та вольового (відношення до діяння й наслідків суспільно небезпечної поведінки) елементів вини, що передбачене кримінальним законом. Так, КК України передбачає дві форми: умисел і необережність.

Проте, необхідно відмітити, що визначення умисної форми вини, що міститься в ст. 24 КК України, з нашої точки зору, не повною мірою враховує якості неповнолітніх, що властиві саме їх особистості, а саме: несформованість

ціннісних орієнтацій, неадекватність сприйняття та оцінювання явищ соціальної дійсності, недостатність інформованості про право (в тому числі й кримінальне). Таким чином, йдеться про вимогу кримінального закону усвідомлення особою суспільної небезпеки своїх дій (бездіяльності) при вчиненні умисного злочину.

Вивчення кримінальних справ про злочини неповнолітніх (у тому числі й опублікованої судової практики Верховних Судів СРСР, України, Російської Федерації, Білорусії) показує, що нерідко підлітки, вчиняючи, наприклад, злочини проти життя та здоров'я особи та власності, не вважають свою поведінку такою, що спричиняє шкоду суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом, тобто не усвідомлюють суспільну небезпеку своїх діянь. Так, на їх думку немає нічого «кримінального» у вчиненні крадіжок, вимаганні у заможних осіб ("Не убуде. У них скільки багатства!"), застосуванні насильства щодо своїх однолітків і інших осіб ("А що тут такого? Всіх б'ють!"), що в більшості випадків є засобом підвищення авторитету в очах подібних йому підлітків; придбанні наркотичних засобів ("Хотіли кайф зловити"); незаконного заволодіння транспортних засобів ("Подумаєш, прокаталися!") [2, с.2].

В зв'язку з цим слушною уявляється позиція тих авторів, які визнають невід'ємною характерною рисою умисної форми вини - усвідомлення (а при необережності - можливості усвідомлення) протиправного характеру вчинюваного діяння [3 с. 81; 4, с. 122; 5, с. 159; 6, с. 35-36; 7, с. 58.]. З огляду на це, нами уявляється доцільним, щоб даний умовивід знайшов своє віддзеркалення в ст. 25 КК України. З нашої точки зору, реалізація вказаної пропозиції дозволить точніше розкрити психологічний зміст вини при вчиненні неповнолітніми умисних злочинів, мотивацію їх поведінки, що має важливе значення для характеристики особи цих підлітків при вирішенні питань про звільнення від кримінальної відповідальності та покарання й відповідно призначенні останнього. Крім того, втілення цієї ідеї в життя має й профілактичне значення, оскільки орієнтує правоохоронні органи та інші організації, що покликані вести роботу по попередженню правопорушень з боку неповнолітніх, активізувати діяльність по правовій пропаганді серед підліткового населення країни.

Таким чином, слід погодитись, що кримінальне законодавство, що регламентує особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, потребує подальшого вдосконалення та доопрацювання.

Список використаних джерел

1. Гончар Т. О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.08 / Т. О. Гончар. — Одеса, 2005. — 20 с.

2. Юзікова Н. Періодизація віку, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх: вітчизняна практика та європейський досвід: <http://do.gendocs.ru/docs/index-24101.html?page=27>

3. Павлов, В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность /В. Г. Павлов; Министерство внутренних дел РФ. Санкт-Петербургский университет; Академия права, экономики и безопасности жизнедеятельности. - СПб. :Лань ;Фонд " Университет",2000. – 192 с.

4. Мороз В. Ф. Делінквентність дітей до чотирнадцятирічного віку: (Кримінологічні проблеми): автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08/В. Ф. Мороз. – Харків, 1999. – 18с.

5. Бурдін В. М Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08/В.М. Бурдін. – К., 2002. – 18с.

6. Боровиков В. Вина и уголовная ответственность несовершеннолетних : http://advinculavideos.com/articles/v.b._borovikov-vina_i_ugolovnaya_otvetstvennost_nesovershennoletnih

7. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам / А. И. Рарог. – Спб., 2002, – 81 с.

Письменський Є. О.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін Луганського державного
університету внутрішніх справ імені
Е. О. Дідоренка*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ УХИЛЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ (ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КК УКРАЇНИ)

КК України в ч. 5 ст. 52 передбачає загальну норму, що визначає кримінально-правові наслідки посягань на інтереси правосуддя в частині виконання (відбування) покарання. За її змістом особа, яка ухиляється від певних видів покарань, вчиняє суспільно небезпечне діяння, через що підлягає кримінальній відповідальності. Суспільна небезпечність у такому разі полягає в тому, що засуджена особа, будучи суб'єктом кримінально-правових відносин, не виконує свого юридичного обов'язку зазнати покладеної на неї кримінальної відповідальності (зокрема відбути або виконати призначене їй покарання).